

ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΑΥΛΗ ΤΩΝ ΘΑΥΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Πρόσφατο έγγραφο, που υπογράφεται από την Υπουργό κ. Ε. Αχτσιόγλου, (με αρ. πρωτ. οικ.9385/3491/12.02.2018) με θέμα: «Σύστημα Διοίκησης με Στόχους, Καθορισμός των Στρατηγικών Στόχων του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης για το έτος 2018», αναφέρεται στο **Εθνικό Σύστημα Υγείας και Ασφάλειας στην Εργασία** (Ε.Σ.Υ.Α.Ε.). Το συγκεκριμένο έγγραφο ορίζει ότι το Ε.Σ.Υ.Α.Ε. εντάσσεται στους στρατηγικούς στόχους του Υπουργείου για το έτος 2018 ως προτεραιότητα. Ακριβέστερα αναφέρεται ότι στρατηγικός στόχος είναι: «Η ανάπτυξη του **Εθνικού Συστήματος Υγείας και Ασφάλειας στην Εργασία** (Ε.Σ.Υ.Α.Ε.) βάσει των προτεραιοτήτων της **Εθνικής Στρατηγικής για την Υγεία και Ασφάλεια στην Εργασία**», με φορείς υλοποίησης την **Γενική Διεύθυνση Εργασιακών Σχέσεων, Υγείας και Ασφάλειας στην Εργασία** και **Ενταξης στην Εργασία, το Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας (Σ.Ε.Π.Ε.)** και την **Διεύθυνση Διεθνών Σχέσεων** του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Ενδεικτική των προθέσεων της Κυβέρνησης η ένταξη των ζητημάτων Υγείας και Ασφάλειας στην Εργασία, που δεν πρέπει να παραμείνει διακηρυκτικού χαρακτήρα, αλλά να τεθεί στο πεδίο της υλοποίησης με προσδιορισμένο χρονικό ορίζοντα. Ειδικά σε μια περίοδο που φαίνεται να αντιμετωπίζει προβλήματα επιβίωσης το **Ελληνικό Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας** (ΕΛ.ΙΝ.Υ.Α.Ε.), το οποίο ως κοινή δομή των φορέων των **Κοινωνικών Εταίρων** μπορεί επίσης να αξιοποιηθεί στο πλαίσιο των στόχων της **Εθνικής Στρατηγικής για την Υγεία και Ασφάλεια στην Εργασία**. Επισημαίνεται ότι στο παρελθόν διατυπώθηκαν από το ΕΛ.ΙΝ.Υ.Α.Ε. προτάσεις που είχαν εστίαση σε θέματα Εργασιακής Υγείας και Περιβαλλοντικής Υγιεινής, όπως π.χ. η ανάπτυξη **Κέντρου Αναφοράς Αμιάντου - Κ.ΑΝ.(α)**. Το ΕΛ.ΙΝ.Υ.Α.Ε. είναι λογικό να έχει εξειδικευμένο προσωπικό με τεχνογνωσία σε πεδία αυτού του τύπου και η Πολιτεία έχει κάθε λόγο να αναθέτει την υλοποίηση αυτών των ζητημάτων στην κοινή δομή των **Κοινωνικών Εταίρων**, διασφαλίζοντας έτσι και τη συνεργασία τους (τόσο από την πλευρά των εργαζόμενων, όσο και από την πλευρά των εργοδοτών). Το παράδειγμα είναι ενδεικτικό – και ασφαλώς όχι περιοριστικό – των δυνατοτήτων μιάς τέτοιας συνεργασίας με στόχο τη διακονία αντικειμένων, για τα οποία υπάρχουν, άλλωστε, δεσμεύσεις απέναντι σε διεθνείς οργανισμούς, αλλά ακόμα και νομοθετικές υποχρεώσεις στο πλαίσιο του Κοινοτικού και Εθνικού Δικαίου. Πρωτίστως, όμως αποτελούν υποχρέωση απέναντι στους εργαζόμενους, αλλά και στο γενικό πληθυσμό. Ενα άλλο, αντίστοιχης διάστασης ζήτημα, είναι η **Επιδημιολογική και Στατιστική Καταγραφή των Εργατικών Ατυχημάτων** (φάση 3), που θα μπορούσε να συζητηθεί σε επόμενη ευκαιρία. Είναι απόλυτα σαφές ότι το **Ελληνικό Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας** (ΕΛ.ΙΝ.Υ.Α.Ε.) έχει να διαδραματίσει πολύ συγκεκριμένο ρόλο εντός του **Εθνικού Συστήματος Υγείας και Ασφάλειας στην Εργασία** (Ε.Σ.Υ.Α.Ε.) για το αμοιβαίο όφελος των δυνάμεων της παραγωγής.

Θ.Κ. Κωνσταντινίδης

Φωτογραφία: Τάσος Θωμάγλου. Θεσσαλονίκη, 15.09.2017. **Ιάκωβος Καμπανέλλης**, «Η αυλή των θαυμάτων». Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος (Κ.Θ.Β.Ε.). Σκηνοθεσία: Κώστας Τσιάνος.

ΕΙΚΟΝΑ ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

Μια εικόνα από το μέλλον που δείχνει πώς θα είναι το κτιριακό συγκρότημα του Τμήματος Ιατρικής του Δ.Π.Θ. στην Πανεπιστημιούπολη Δραγάνας στην Αλεξανδρούπολη. Στο αριστερό μέρος

φαίνεται το κτίριο όπου προβλέπεται να στεγασθούν τα πέντε νέα Αμφιθέατρα του Τμήματος Ιατρικής Δ.Π.Θ. Πρόκειται για ένα διώροφο στεγασμένο αίθριο, το οποίο αποτελεί το κεντρικό σημείο

αναφοράς και σύνδεσης των διαφόρων λειτουργιών στο κτιριακό συγκρότημα του Τμήματος Ιατρικής Δ.Π.Θ. Επίσης φαίνονται παρεμβάσεις, οι οποίες θα γίνουν στον περιβάλλοντα χώρο με

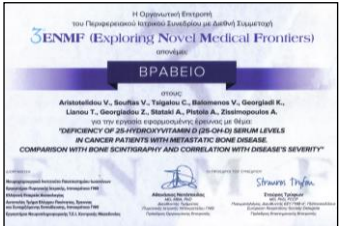
κύριο στοιχείο την κατασκευή ενός κεντρικού υδάτινου στοιχείου ρέματος και τεχνητής λίμνης με ανακυκλούμενο νερό, που δημιουργείται στη θέση όπου υπάρχει μία φυσική ρεματιά.

ΒΡΑΒΕΥΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ ΣΤΟ 3ο ΙΑΤΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ EXPLORING NOVEL MEDICAL FRONTIERS

Η Οργανωτική Επιτροπή του 3ου Περιφερειακού Ιατρικού Συνεδρίου (με διεθνή συμμετοχή) **Exploring Novel Medical Frontiers** (Θεσσαλονίκη 26-28 Ιανουαρίου 2018) απένειμε Βραβείο στην ερευνητική ομάδα του Δ.Π.Θ. **Aristotelidou V., Soufta V., Tsigalou C., Balomenos V., Georgiadi K., Lianou T.,**

Georgiadou Z., Stataki A, Pistola A. and Zissimopoulos A. για την εργασία εφαρμοσμένης έρευνας με τον τίτλο: «Deficiency of 25-Hydroxyvitamin D (25-OH-D) serum levels in cancer patients with metastatic bone disease. Comparison with bone scintigraphy and correlation with disease's severity».

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ/ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ

30^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΓΕΝΙΚΗΣ/ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ

12 - 15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2018, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Ξενοδοχείο GRAND HOTEL PALACE

Γραμμή: ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΥΜΕΔ ΕΕ, Ν. Κουκουράκη 21, 546 25 Θεσσαλονίκη
Τηλ. Κέντρο: 2310 550048, 2310 539995, Fax: 2310 539995, e-mail: ymed@ymed.com, web site: www.ymed.gr
ΑΘΗΝΑ, VITASCONGRESS - Β. ΒΟΥΛΕΡΗΣ & ΣΙΑ Ο.Ε., Πασιφίκου οδού 4 & Β' Στάθ. Σοφίας, 115 28 Αθήνα
Τηλ.: 210 72 54 360, Fax: 210 72 54 363, e-mail: info@vitascongress.gr, www.vitascongress.gr

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΖΕΤΑΙ ΤΟ 3ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΦΑΡΜΑΚΟΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ

8^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

HPV
λοίμωξη & σχετιζόμενες παθήσεις

Δερματολογία

Μαιευτική-Γυναικολογία

Ογκολογία

Δημόσια Υγεία

Κυτταρολογία-Παθολογοανατομία

Χειρουργική

Παιδιατρική-Εφηβική Ιατρική

Ανοσολογία

Ουρολογία-Ανδρολογία

Ψυχολογία-Ψυχιατρική

Μοριακή Βιολογία

Ογκοκαρδιολογία

Στοματολογία-Οδοντιατρική

Γαστρεντερολογία

ΠΡΟΣΥΝΕΔΡΙΑΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

5ο ΗΡV Σεμινάριο

7ο Θεματικό Σεμινάριο Καλοκαίρισης

2ο Σεμινάριο «ΗΡV ΣΤΗΝ ΜΟΡΙΑΚΗ ΒΙΟΛΟΓΙΑ»

2ο Σεμινάριο «ΗΡV ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΑΤΡΙΚΗ»

2ο Σεμινάριο «ΗΡV ΣΤΗΝ ΟΥΡΟΛΟΓΙΑ»

2ο Σεμινάριο «ΗΡV ΣΤΗΝ ΠΡΟΚΤΟΛΟΓΙΑ»

2ο Σεμινάριο «ΗΡV ΣΤΗΝ ΣΤΟΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

2ο Σεμινάριο «ΗΡV ΣΤΗΝ ΟΡΛ»

23-25 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2018
Makedonia Palace ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΜΕΤΑΣΥΝΕΔΡΙΑΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Εξετάσεις πιστοποίησης Ελληνικής ΗΡV Εταιρείας

Ενημερωτική εκδήλωση για το ευρύ κοινό

www.8hpn.mdcongress.gr

ΠΡΙΜΙΤΙΒΙΣΜΟΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εχοντας επιλεγεί – είτε ως δικηγόρος του διαβόλου, είτε ως αμνός προς σφαγή, δεν είμαι σίγουρος – να διεξάγω την συζήτηση γύρω από την ερώτηση *«ήταν ο πολιτισμός ένα λάθος;»* θα ήθελα να προσφέρω κάποιες προκαταρκτικές σκέψεις.

Από την οπτική ενός απολίτιστου ατόμου, αυτή η υπόθεση θα φαινόταν να διακατέχεται από ειρωνεία. Εδώ είμαστε, λοιπόν, μερικοί από τους πιο πολιτισμένους ανθρώπους στον πλανήτη, να συζητάμε με τον πιο πολιτισμένο τρόπο που θα μπορούσαμε να φαντασθούμε άν ο πολιτισμός ο ίδιος μπορεί να είναι ένα σφάλμα. Οι περισσότεροι από τους συμπολίτες μας πιθανόν να έβρισκαν την συζήτησή μας, πέρα από ειρωνική, ενοχλητική και άσκοπη επίσης· εξάλλου, ποίο άτομο που έχει μεγαλώσει με αυτοκίνητα, ηλεκτρισμό και τηλεόραση θα απολάμβανε την ιδέα της ζωής χωρίς στίπι και της επιβίωσης μόνο με *άγριες τροφές*;

Ωστόσο, παρόλο που υπάρχει η πιθανότητα τουλάχιστον κάποιες από τις επισημάνσεις που ακολουθούν να είναι ειρωνικές, ενοχλητικές και άσκοπες, είμαστε εδώ. Γιατί; Μπορώ να μιλήσω μόνο για τον εαυτό μου.

Στην προσωπική μου πνευματική ανάπτυξη βρήκα ότι μια κριτική του πολιτισμού είναι ουσιαστικά αναπόφευκτη για δύο λόγους. Ο πρώτος έχει να κάνει με καίριες και βαθιά ενοχλητικές τάσεις του σύγχρονου κόσμου.

Σκοτώνουμε, απ’ ότι φαίνεται, τον πλανήτη. Οι οπαδοί της *ρεβιζιονιστικής «σοφής χρήσης»* μας λένε ότι δεν υπάρχει τίποτα να ανησυχούμε: οι κίνδυνοι για το περιβάλλον, λένε, έχουν ευρέως μεγαλοποιηθεί. Για μένα αυτή είναι η πιο κατάφωρη μορφή ελπιδοφόρου σκέψews. Σύμφωνα με τις περισσότερες εκτιμήσεις, οι ωκεανοί πεθαίνουν, ο ανθρῶπινος πληθυσμός επεκτείνεται περισσότερο από την μακροπρόθεσμη χωρητικότητα του εδάφους, το στρώμα του όζοντος εξαφανίζεται και το παγκόσμιο κλίμα δείχνει ανησυχητικά σημάδια αστάθειας. Αν δεν γίνουν δραστικά βήματα, σε πενήντα χρόνια η μεγάλη πλειοψηφία του παγκόσμιου πληθυσμού θα επιβιώνει σε τέτοιες συνθήκες, ώστε ο τρόπος ζωής οποιασδήποτε ουσιαστικά ανεπηρέαστης πρωτόγονης φυλής θα είναι παράδεισος συγκριτικά με αυτές.

Τώρα, μπορεί να υποστηριχθεί πως ο πολιτισμός από μόνος του δεν ευθύνεται, ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε έχουν να κάνουν με μεμονωμένες οικονομικές και ιστορικές συγκυρίες. Μα οφείλουμε τουλάχιστον να λάβουμε υπ’ όψη μας την πιθανότητα το σύγχρονο βιομηχανικό σύστημα να αντιπροσωπεύει την άνθιση των τάσεων που πηγαίνουν πολύ πίσω.

Αυτή, σε κάθε βαθμό, είναι η συνεκδοχή των πρόσφατων εκτιμήσεων των οικολογικών συντριμιμών που απέμειναν από την ύπαρξη του *Ρωμαϊκού, Μεσοποτάμιου, Κινέζικου* και άλλων προγενέστερων πολιτισμών. Μήπως επαναλαμβάνουμε τα λάθη τους σε μια γιγαντιαία κλίμακα;

Αν ο πρώτος μου λόγος για να ασκήσω κριτική στον πολιτισμό έχει να κάνει με τις επιπτώσεις του στο περιβάλλον, ο δεύτερος έχει να κάνει με τις επιπτώσεις τους στα ανθρώπινα όντα. Ως πολιτισμένοι άνθρωποι, είμαστε επίσης εξημερωμένοι. Για τους *πρωτόγονους ανθρώπους* είμαστε ό,τι οι αγελάδες και τα πρόβατα για τις αρκούδες και τους αετούς. Στην ενοικιαζόμενη έκταση που ζω στην Καλιφόρνια, ο ιδιοκτήτης έχει δύο λευκές εξημερωμένες πάπιες. Αυτές οι πάπιες έχουν εκτραφεί έτσι ώστε να έχουν φτερά τόσο μικρά, που να τις αποτρέπουν να πετούν. Αυτή είναι μια άνεση για τους ιδιοκτήτες τους, μα συγκρινόμενες με τις άγριες πάπιες, αυτές είναι πλάσματα αζιολύπητα.

Πολλοί *πρωτόγονοι άνθρωποι* τείνουν να μας βλέπουν ως αξιολύπητα πλάσματα, επίσης – παρόλο που μας βλέπουν και ως ισχυρούς και επικίνδυνους, εξαιτίας της τεχνολογίας μας και των άκρατων αριθμών μας. Θεωρούν τον πολιτισμό ως ένα είδος κοινωνικής ασθένειας. Εμείς οι πολιτισμένοι άνθρωποι φαίνεται να δρούμε λες και είμαστε εξαρτημένοι από ένα ισχυρό ναρκωτικό – ένα ναρκωτικό που εμφανίζεται με τις μορφές του χρήματος, των βιομηχανικών αγαθών, του πετρελαίου και του ηλεκτρισμού. Είμαστε αβοήθητοι χωρίς αυτό το ναρκωτικό, κι έτσι έχουμε φτάσει στο σημείο να βλέπουμε κάθε απειλή προς την παροχή αυτού ως απειλή για την ίδια μας την ύπαρξη. Γι’ αυτό ελεγχόμαστε εύκολα – μέσω της επιθυμίας (για περισσότερα) ή του φόβου (πως ό,τι έχουμε θα το χάσουμε) – και τα ισχυρά διαφημιστικά και πολιτικά συμφέροντα έχουν μάθει να ενορχηστρώνουν τις επιθυμίες και τους φόβους μας προκειμένου να πετύχουν τους δικούς τους σκοπούς για κέρδος και έλεγχο. Όταν μας λένε ότι η παραγωγή του ναρκωτικού μας εμπεριέχει δουλεία, κλοπή και φόνο, ή οικολογικά αντίστοιχα, προσπαθούμε να αγνοήσουμε τις πληροφορίες αυτές, ώστε να μην χρειασθεί να αντιμετωπίσουμε μια αφόρητη διπλή δυσφορία. Από τη στιγμή που ο παρών πολιτισμός είναι εκ προτύπου οικολογικά μη βιώσιμος στην σημερινή του μορφή, λογικό είναι οι απόγονοί μας να ζουν εντελώς διαφορετικά σε μερικές δεκαετίες, είτε ο νέος τρόπος ζωής τους προκύψει από συνειδητή επιλογή ή εξ ορισμού. Αν η ανθρωπότητα επιλέξει αυτό το μονοπάτι σκοπίμως, πιστεύω ότι οι σκοποί μας πρέπει να περιλαμβάνουν μια κριτική του πολιτισμού στο σύνολό του, σαν αυτήν που πραγματοποιούμε τώρα.

Η ερώτηση που ενέχει μια τέτοια κριτική είναι *«τί έχουμε κάνει ισχνά ή αλόγιστα στο παρελθόν που μπορούμε να κάνουμε καλύτερα τώρα;»*. Σ’ αυτό το δημιουργικό πνέυμα παραθέτω τα σχόλια που ακολουθούν.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΙΜΙΤΙΒΙΣΜΟΣ

Τί είναι πριμιτιβισμός;

Η εικόνα μιας χαμένης χρυσής εποχής ελευθερίας και αθωότητας βρίσκεται στην καρδιά όλων των θρησκειών του κόσμου, είναι ένα από τα πιο δυνατά θέματα της ιστορίας της ανθρωπίνης σκέψης και είναι η νεότερη και πιο χαρακτηριστική έκφραση του *πριμιτιβισμού* – της διηνεκούς πεποίθησης για την αναγκαιότητα της επιστροφής στις ρίζες.

Σαν φιλοσοφική ιδέα, ο *πριμιτιβισμός* είχε ως εκφραστές του τον *Λάο Τσε*, τον *Ρουσσώ* και τον *Θορώ*, καθώς επίσης και τους περισσότερους *προσωκρατικούς*, τους Εβραίους και Χριστιανούς θεολόγους του *Μεσαίωνα*, και τους *αναρχικούς κοινωνικούς θεωρητικούς* του 19ου και 20ου αιώνα, εκ των οποίων όλοι υποστήριζαν (σε διαφορετικές βάσεις και με διαφορετικούς τρόπους) την υπεροχή μιας απλής ζωής κοντά στην φύση. Πιο πρόσφατα, πολλοί ανθρωπολόγοι έχουν εκφράσει τον θαυμασμό τους για τα πνευματικά και υλικά πλεονεκτήματα των τρόπων ζωής των πιο πρωτόγονων κοινωνιών του κόσμου – τους επιζώντες τροφосуλλέκτες - κυνηγούς που αποτελούν πλέον λιγότερο από το ένα εκατοστό του ενός εκατοστού του παγκόσμιου πληθυσμού.

Εντωμεταξύ, καθώς ο πολιτισμός πλησιάζει σε μια κρίση επιστευσμένη από τον υπερπληθυσμό και την καταστροφή της οικολογικής ακεραιότητας του πλανήτη, ο *πριμιτιβισμός* χαίρει δημοφίλους παλινόρθωσης, αυξανοντας το ενδιαφέρον για το *σαμανισμό*, τα ιθαγενή έθιμα, τη βοτανολογία, τον *ριζοσπαστικό περιβαλλοντισμό* και τα φυσικά τρόφιμα. Υπάρχει μια ευρεία (αλλά για κανένα λόγο καθολικά μοιραζόμενη) αίσθηση ότι ο πολιτισμός έχει ξεπεράσει τα όρια σχετικά με την κυριαρχία του πάνω στην φύση και για να επιβιώσουμε – ή τουλάχιστον να ζήσουμε με ευχαρίστηση – πρέπει να επανακτήσουμε κάτι από τον αυθορμητισμό και τη φυσικότητα των πρώιμων προγόνων μας.

Τί είναι πολιτισμός;

Υπάρχουν πολλοί πιθανοί ορισμοί της λέξης *πολιτισμός*. Η προέλευσή της – από το *civis*, «*πόλη*» ή «*άστυ*» – υπαγορεύει πως ένας ελάχιστος ορισμός θα ήταν «*αστική κουλτούρα*». Ο πολιτισμός φαίνεται να σημαίνει και γραφή, καταμερισμό της εργασίας, γεωργία, οργανωμένους πολέμους, αύξηση του πληθυσμού και κοινωνική διαστρωμάτωση.

Παρόλα αυτά, τα τελευταία στοιχεία θέτουν υπό αμφισβήτηση την ιδέα ότι αυτά τα στοιχεία πηγαίνουν πάντα μαζί. Για παράδειγμα, η εκτίμηση της *Elizabeth Stone* και του *Paul Zimansky* για τις σχέσεις εξουσίας στη μεσοποτάμια πόλη του *Maskan-shapir* (δημοσιευμένη τον Απρίλιο του 1995 στο *Scientific American*) προτείνει ότι η *αστική κουλτούρα* δεν σήμαινε απαραίτητα και *ταξική διαίρεση*. Τα ευρήματά τους φαίνεται πως δείχνουν ότι ο πολιτισμός στην πλέον αρχική του φάση ήταν ελεύθερος από αυτά. Ακόμα, όμως, το μεγαλύτερο μέρος της *ιστορίας του πολιτισμού* της Εγγύς Ανατολής, της Απω Ανατολής και της Κεντρικής Αμερικής είναι επίσης και *ιστορία βασιλείας, σκλαβιάς, κατάκτησης, καλλιέργειας, υπερπληθυσμού και περιβαλλοντικής καταστροφής*. Και αυτά τα στοιχεία συνεχίζουν στις πιο πρόσφατες φάσεις του πολιτισμού – το *βιομηχανικό κράτος* και την *παγκόσμια αγορά* – άν και τώρα το ίδιο το *κράτος παίρνει τη θέση του βασιλιά*, η *δουλεία γίνεται μισθωτή εργασία* και ο *άτυπος αποικισμός διεξάγεται μέσω των πολυεθνικών εταιρειών*. Την ίδια στιγμή, ο *μηχανισμός παραγωγής* (που ξεκίνησε με τη γεωργία) καταλαμβάνει σχεδόν κάθε πτυχή της ανθρωπίνης δημιουργικότητας, ο πληθυσμός εκτινάσσεται στα ύψη και οι οργανωμένοι πόλεμοι έχουν ως αποτέλεσμα επίπεδα αιματοχυσίας άνευ προηγούμενου. Ισως, άν κάποια από αυτά τα ανεπιθύμητα στοιχεία απουσίαζαν από τις πρώτες πόλεις, θα έπρεπε να εστιάσω την κριτική μου στην «*κουλτούρα της Αυτοκρατορίας*» παρά στον ευρύτερο στόχο του «*πολιτισμού*». Ωστόσο, γνωρίζοντας πόσο λίγα ξέρουμε ακόμα για τα πρώτα αστικά κέντρα της *Νεολιθικής εποχής*, είναι δύσκολο να διαχωρίσουμε ξεκάθαρα τους δύο αυτούς όρους.

ΠΡΙΜΙΤΙΒΙΣΜΟΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Άγριος εαυτός - Εξημερωμένος εαυτός

Οι άνθρωποι διαμορφώνονται εκ γεννήσεώς τους από τον πολιτισμικό τους περίγυρο και από τις αλληλεπιδράσεις με τους κοντινούς τους ανθρώπους. Ο πολιτισμός ελέγχει αυτές τις πρωταρχικές σχέσεις με τέτοιον τρόπο, ώστε να εξημερώνει το νεογνό – κι αυτό για να το κάνει να συνηθίσει στη ζωή μέσα στο κοινωνικό οικοδόμημα, ένα βήμα μακρύτερα από την φύση. Η πραγματική διαδικασία εξημέρωσης περιγράφεται παρακάτω, χρησιμοποιώντας όρους δανεισμένους από τη σχολή της ψυχολογίας που αφορά στις σχέσεις μεταξύ αντικειμένων.

Το βρέφος ζει ολότελα στο τώρα σε μια κατάσταση αγνής εμπιστοσύνης και αθωότητας, στενά δεμένο με την μητέρα του. Αλλά, καθώς μεγαλώνει, ανακαλύπτει ότι η μητέρα του είναι μια ξεχωριστή ύπαρξη με τις δικές της προτεραιότητες και όρια. Η εμπειρία της σχέσης του βρέφους αλλάζει από σχέση αυθόρμητης εμπιστοσύνης σε σχέση που επιχέεται από ανάγκη και προσμονή.

Αυτό δημιουργεί ένα κενό ανάμεσα στον *Εαυτό* και στο *Άλλο* στην συνείδηση του παιδιού, το οποίο προσπαθεί να γεμίσει αυτό το όλο και βαθύτερο ρήγμα με *μεταβατικά αντικείμενα* – αρχικά, ίσως με ένα αρκουδάκι, αργότερα με εξαρτήσεις και πιστεύω που εξυπηρετούν στο γέμισμα του ψυχικού κενού και έτσι προσφέρουν μια αίσθηση ασφάλειας. Είναι η ισχυρή ανθρωπινή ανάγκη για μεταβατικά αντικείμενα που οδηγεί τα άτομα στην αναζήτηση για ιδιοκτησία και δύναμη – και αυτό γεννά γραφειοκρατίες και τεχνολογίες, καθώς οι άνθρωποι κάνουν την προσπάθειά τους.

Αυτή η διαδικασία δε συμβαίνει με τον ίδιο τρόπο στην περίπτωση της πρωτόγονης ανατροφής, όπου το βρέφος μεταχειρίζεται με επιείκεια, σε μια συνεχή φυσική επαφή με έναν υπεύθυνο καθ' όλη τη διάρκεια της βρεφικής ηλικίας, και αργότερα υποβάλλεται σε μια ιεροτελεστία μετάβασης. Στις πρωτόγονες κουλτούρες η ανάγκη για μεταβατικά αντικείμενα φαίνεται πως ήταν ελάχιστη. Η ανθρωπολογική και η ψυχολογική έρευνα συγκλίνουν στο ότι πολλές από τις συναισθηματικές ασθένειες των πολιτισμένων ανθρώπων προέρχονται από την εγκατάλειψη των φυσικών μεθόδων ανατροφής και μυητικών ιεροτελεστιών απ’ την κουλτούρα μας και της συστηματικής αντικατάστασής τους με αποξενωτικές παιδαγωγικές πρακτικές, από την κούνια έως το πανεπιστήμιο.

Υγεία: φυσική ή τεχνητή;

Σε όρους υγείας και ποιότητας ζωής, ο πολιτισμός ήταν και είναι μια μετριασμένη καταστροφή. Ο *Stanley Boyd Eaton*, υποστηρίζει στο βιβλίο του «The Paleolithic Prescription» (1988) ότι οι *προγεωργικοί* άνθρωποι έχαιραν ενός γενικά υγιεινού τρόπου ζωής και ότι ο καρκίνος, οι καρδιακές ασθένειες, τα εμφράγματα, ο διαβήτης, το εμφύσημα, η υπέρταση και η κίρρωση – που όλα μαζί οδηγούν στο 75% όλων των θανάτων στα *βιομηχανοποιημένα* έθνη – προκαλούνται από τους πολιτισμένους τρόπους ζωής μας. Με όρους δίαιτας και άσκησης, οι *προγεωργικοί* τρόποι ζωής έδειξαν μια καθαρή ανωτερότητα σε σχέση με εκείνους των αγροτικών και πολιτισμένων ανθρώπων.

Οι περίφημες αυξήσεις στη *διάρκεια ζωής* (*προσδόκιμο επιβίωσης*) στους πολιτισμένους πληθυσμούς δεν έχουν προέλθει από θαυμαστά φάρμακα, αλλά κατά κόρον από καλύτερη *υγειονομία* – μια διόρθωση των συνθηκών που δημιουργήθηκαν από τον υπερπληθυσμό των πόλεων – και από τις μειώσεις της θνησιμότητας νεογνών. Είναι αλήθεια πως πολλές ζωές έχουν σωθεί από τα σύγχρονα αντιβιοτικά. Παρ’ όλα αυτά, τα αντιβιοτικά φαίνεται πως είναι επίσης υπεύθυνα για την εξέλιξη ανθεκτικών γενεών μικροβίων, για τα οποία φοβούνται τώρα οι ειδικοί υγείας πως θα παράγουν άνευ προηγούμενου επιδημίες τον επόμενο αιώνα.

Η αρχαία πρακτική της βοτανολογίας, ενδείξεις της οποίας χρονολογούνται πίσω τουλάχιστον 60.000 χρόνια, εφαρμόζεται με ενστικτώδη τρόπο από όλα τα ανώτερα ζώα. Η βοτανική γνώση δημιούργησε τη βάση της σύγχρονης φαρμακευτικής και παραμένει κατά πολλούς τρόπους ανώτερή της. Σε αμέτρητα παραδείγματα, τα σύγχρονα συνθετικά φάρμακα αντικατέστησαν τα βότανα όχι επειδή είναι πιο αποτελεσματικά ή ασφαλή, αλλά επειδή είναι περισσότερο επικερδής η κατασκευή τους.

Άλλες μορφές «*φυσικής*» *ίασης* – οι μαλάξεις, το «φαινόμενο placebo», η χρήση του διαλογισμού και της φαντασίωσης – έχει φανεί επίσης πως είναι αποτελεσματικές. Οι φαρμακευτικοί ιατροί *Bernie Siegel* και *Deepak Chopra* είναι κριτικοί απέναντι στα μηχανοποιημένα φάρμακα και λένε ότι το μέλλον των επαγγελματών υγείας βρίσκεται προς την κατεύθυνση των *στασιακών* και *φυσικών θεραπειών*.

Πνευματικότητα: ωμή ή μαγειρεμένη;

Η πνευματικότητα σημαίνει διαφορετικά πράγματα για διαφορετικούς ανθρώπους – ταπεινότητα σε μια ύπιστη δύναμη ή δυνάμεις· συμπόνια για τον πόνο των άλλων· υπακοή σε μια γενεαλογία ή παράδοση· μια αισθητή σύνδεση με τη Γη ή τη Φύση· εξέλιξη προς «υψηλότερα» επίπεδα συνείδησης· ή μυστηριακή εμπειρία της ενότητας με όλη τη ζωή ή το Θεό. Λαμβάνοντας υπ’ όψη καθέναν από αυτούς τους θεμελιώδεις τρόπους ορισμού ή βιώματος του θείου, η αυθόρμητη πνευματικότητα φαίνεται να έχει γίνει συνταγματική, δογματική, ακόμα και στρατιωτική, με τη μεγέθυνση του πολιτισμού. Ενώ κάποιοι από τους ιδρυτές των παγκόσμιων θρησκειών ήταν *προαισθηματικά πρωτογονιστές* (ο *Ιησούς*, ο *Λάο Τσε*, ο *Βούδας*), οι ακόλουθοί τους συχνά περιέβαλσαν την ανάπτυξη των κυριαρχικών ιεραρχιών.

Ωστόσο, η εικόνα δεν είναι πάντα τόσο απλή. Η αμιγώς πολιτισμένη *Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία* έχει παράγει δύο από τους μεγαλύτερους *πριμιτιβιστές* της Δύσης· τον *Αγιο Φραγκίσκο* και την *Αγία Κλαίρ*. Ενώ τα *νεοσαμανικά*, *χορτοφαγικά* και *βοτανολογικά κινήματα* της Γερμανίας των αρχών του 20ου αιώνα προσέλκυσαν τους αρχιεζουσιαστές *Χάινριχ Χίμλερ* και *Αδόλφο Χίτλερ*.

Φυσικά, ο *μιλιταρισμός* του *ναζισμού* και η άκαμπτη κυριαρχική οργάνωση ήταν εντελώς ξένες προς την *πρωτόγονη ζωή*, ενώ η εθελοντική φτώχεια του *Αγίου Φραγκίσκου* και της *Αγίας Κλαίρ* και η μεταχείριση των ζώων ως ιερά ήταν αναμνήσεις του τρόπου ζωής και της κοσμοθεωρίας των περισσότερων *τροφосуλλεκτών - κυνηγών*. Αν ο *ναζισμός* ήταν *πρωτογονικός*, τότε ήταν μόνο τελείως επιλεκτικά.

Μια εκτίμηση αυτών των ιστορικών ειρωνειών θα ήταν χρήσιμη στο να μας βοηθήσει να απομονώσουμε τα στοιχειώδη μιας αληθινής *πρωτογονικής πνευματικότητας* – η οποία θα περιλαμβάνει τον αυθορμητισμό, την αλληλοβοήθεια, την ενθάρρυνση της φυσικής ποικιλίας, την αγάπη για τη φύση και τη συμπόνια για τους άλλους. Όπως οι πνευματικοί δάσκαλοι επέμεναν πάντα, είναι το πνεύμα (ή το επίπεδο της συνείδησης) αυτό που είναι σημαντικό, όχι η μορφή (ονόματα, ιδεολογίες και τεχνικές). Και καθώς από την οπτική της ιδέας του *Teilhard de Chardin* για την *πνευματική εξέλιξη* ή *πρωτογονική πνευματικότητα* μπορεί αρχικά να δείχνει ως *αντιεξελεκτική* ή *οπισθοδρομική*, τα στοιχεία που έχουμε επισημάνει είναι *διαχρονικά* και *διεξελεκτικά* – είναι προσιτά σε όλα τα επίπεδα, σε όλους τους χρόνους, για όλους τους ανθρώπους.

Μόνον όταν πάψουμε να βλέπουμε τον πολιτισμό με όρους θεωριών *πολιτισμικής εξέλιξης* και τον δούμε ως απλά μία από τις πολλές πιθανές μορφές κοινωνικής οργάνωσης, θα αρχίσουμε να καταλαβαίνουμε γιατί η θρησκεία μπορεί να είναι απτελευθερωτική, διαφωτιστική και δυναμωτική όταν καθορίζεται με συνέπεια από τα *πριμιτιβιστικά* ιδεώδη· ή απνεκρωτική και καταπιεστική όταν υιοθετείται για να υπηρετήσει τα συμφέροντα της εξουσίας.

Οικονομία: ελεύθερη ή ανεκτή;

Κατά βάση, η οικονομία είναι ο τρόπος που συνδέονται οι άνθρωποι με τη γη και μεταξύ τους στη διαδικασία εκπλήρωσης των υλικών επιθυμιών και αναγκών τους. Στις πιο πρωτόγονες κοινωνίες, αυτές οι σχέσεις ήταν άμεσες και ξεκάθαρες. Η γη, το καταφύγιο και το φαγητό ήταν δωρεάν. Τα πάντα μοιράζονται, δεν υπάρχουν πλούσιοι ή φτωχοί άνθρωποι, και η ευτυχία δεν έχει να κάνει με τον πολλαπλασιασμό των υλικών ιδιοκτησιών. Ο *πρωτόγονος* ζει σε μια σχετική αφρονία (όλες του οι ανάγκες και οι επιθυμίες καλύπτονται εύκολα) και έχει πολύ ελεύθερο χρόνο.

ΠΡΙΜΙΤΙΒΙΣΜΟΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑ

Ο *πολιτισμός*, εν αντιθέσει, στέκεται σε δύο οικονομικούς στύλους – την *τεχνολογική καινοτομία* και την *αγορά*. Η *«τεχνολογία»* εδώ περιλαμβάνει τα πάντα από το άροτρο μέχρι τον πυρηνικό αντιδραστήρα – όλα είναι μέσα για να εξάγουμε πιο αποτελεσματικά ενέργεια και πρώτες ύλες από τη φύση. Μα η αποτελεσματικότητα απαιτεί την απολυτοποίηση του χρόνου, και έτσι ο πολιτισμός φέρνει πάντα μαζί του μια *προασπασχόληση του παρελθόντος και του μέλλοντος*: φαινομενικά η τρέχουσα στιγμή σχεδόν εξαφανίζεται από την όψη μας. Η άνοδος της αποτελεσματικότητας πάνω από τις ανθρώπινες αξίες είναι η επιτομή του εργοστασίου – του αυτοματοποιημένου εργοταξίου – στο οποίο ο εργάτης γίνεται σχεδόν ένα εξάρτημα της μηχανής, ένας σκλάβος των ρολογιών και των μισθών.

Η *αγορά* είναι ο τρόπος του πολιτισμού να εξισώνει ανάμοια πράγματα, μέσω μιας διαδικασίας συναλλαγής. Καθώς μεγαλώνουμε συνηθίζουμε να αξιολογούμε τα πάντα σύμφωνα με τα χρήματα, τείνουμε να χάσουμε την αίσθηση της μοναδικότητας των πραγμάτων. Πόσο, εξάλλου, αξίζει ένα ζώο, ή ένα βουνό, ή ένα κοκκινόκορμο δέντρο, ή μια ώρα ανθρώπινης ζωής; Η αγορά μας δίνει μια αριθμητική απάντηση βασισμένη στην έλλειψη και τη ζήτηση. Στο βαθμό που πιστεύουμε πως τέτοιες αξίες έχουν νόημα, ζούμε σε έναν κόσμο που είναι αποϊεροποιημένος και αναισθητοποιημένος, χωρίς καρδιά ή πνεύμα.

Μπορούμε να πάρουμε μια ιδέα τρόπων για να ξεφύγουμε από το οικολογικά καταστροφικό, απονекρωτικό οικονομικό κλουβί μας εξετάζοντας όχι μόνο τους πρωτόγονους τρόπους ζωής, αλλά και τις προτάσεις του οικονομολόγου *E.F. Schumacher*, τις εμπειρίες των ανθρώπων στις *ουτοπικές κοινότητες*, στις οποίες η τεχνολογία και το χρήμα είναι περιορισμένα, και τις ζωές των ατόμων που έχουν υιοθετήσει μια στάση εθελοντικής απλότητας.

Κυβέρνηση: προς σύνθεση ή αποσύνθεση;

Στις πιο *πρωτόγονες* ανθρώπινες κοινωνίες δεν υπήρχαν αρχηγοί, αφεντικά, πολιτική, νόμοι, έγκλημα ή φόροι. Υπάρχει συνήθως ελάχιστη κατανομή της εργασίας ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες, και όπου υπάρχει τέτοια κατανομή λαμβάνονται υπ’ όψη εξίσου – λιγότερο ή περισσότερο – οι συνεισφορές και των δύο φύλων.Πιθανόν ως αποτέλεσμα, πολλοί προφουσυλλέκτες είναι σχετικά ειρηνικοί (ο ανθρωπολόγος *Richard Lee* βρήκε ότι οι Kung, πυγμαίοι της Νότιας Αφρικής, μισούν την πάλη και πιστεύουν ότι όποιος τσακωνόταν θα ήταν χαζός).

Με τη γεωργία συνήθως έρχεται και η κατανομή της εργασίας, η αυξημένη σεξουαλική ανισότητα και η αρχή της κοινωνικής ιεραρχίας. Ιερείς, βασιλείς και οργανωμένοι, απρόσωποι πόλεμοι φαίνεται πως έρχονται όλα μαζί σε ένα πακέτο. Φαινομενικά, οι νόμοι και τα σύνορα ορίζουν τη δημιουργία του αναπτερωμένου κράτους. Το κράτος ως μια εστίαση του εξαναγκασμού και της βίας έφθασε στο αποκορύφωμά του κατά τον 19ο και 20ο αιώνα στον *αποικισμό*, το *φασισμό* και το *σταλινισμό*. Ακόμα και το *δημοκρατικό βιομηχανικό κράτος* λειτουργεί ουσιαστικά ως ένα όργανο αποικιστικής καταπίεσης και εγχώριου εξανδραποδισμού, μέσω των πολυεθνικών εταιρειών, δίνοντας στους κατοίκους του απλώς την επιλογή ανάμεσα σε επιλεγμένους επαγγελματίες γραφειοκράτες, που αντιπροσωπεύουν τα πολιτικά κόμματα, με ελάχιστα διαφοροποιούμενες προτάσεις για την ανάπτυξη της εξουσίας των εταιρειών.

Ξεκινώντας με τον *William Godwin* στις αρχές του 19ου αιώνα, οι *αναρχικοί κοινωνικοί φιλόσοφοι* έχουν προσφέρει μια κριτική αντίστιξη στον αυξανόμενο *ριζικό κρατισμό* των περισσότερων πολιτισμένων πολιτικών αρχηγών του κόσμου. Η κεντρική ιδέα του *αναρχισμού* είναι ότι τα ανθρώπινα όντα είναι θεμελιωδώς κοινωνικά: όταν αφήνονται, τείνουν να συνεργάζονται για το αμοιβαίο τους όφελος. Πάντα θα υπάρχουν εξαιρέσεις, αλλά αυτές αντιμετωπίζονται ανεπίσημα και σε ξεχωριστή βάση. Πολλοί *αναρχικοί* επικαλούνται την *αθηναϊκή πόλη*, τους *«τομείς» του Παρισιού* κατά τη διάρκεια της *Γαλλικής Επανάστασης*, τις *συναντήσεις της Νέας Αγγλίας* του 18ου αιώνα, τις περίφημες *συνελεύσεις στην Βαρκελώνη* τα τέλη της δεκαετίας του 1930, και την *γενική απεργία του Παρισιού* το 1968, ως θετικά παραδείγματα της *αναρχίας στην πράξη*. Τονίζουν την πιθανότητα ενός είδους *κοινωνικής οικολογίας*, στην οποία επιτρέπεται να ανθίσει η ποικιλία και ο αυθορμητισμός στα ανθρώπινα ζητήματα και τη φύση.

Καθώς οι κριτικοί συνεχίζουν να περιγράφουν τον *αναρχισμό* ως μια πρακτική αποτυχία, οι *οργανωτικοί και συστημικοί θεωρητικοί Tom Peters* και *Peter Senge* ευαγγελίζονται τη μετατροπή των ιεραρχικών, γραφειοκρατικών οργανώσεων σε πιο αποκεντρωμένες, αυτόνομες και αυθόρμητες. Αυτή η μετατροπή βρίσκεται υπό εξέλιξη – απ’ όλα τα μέρη – στις πολυεθνικές επιχειρήσεις που σχηματίζουν τη ραχοκοκκαλιά του *βιομηχανικού πολιτισμού*.

Πολιτισμός και φύση

Οι πολιτισμένοι άνθρωποι έχουν συνηθίσει σε μια ανθρωποκεντρική οπτική του κόσμου. Το ενδιαφέρον μας για το περιβάλλον είναι ωφελιμιστικό: έχει αξία επειδή προσρίζεται για χρήση (ή για μελλοντική χρήση) από ανθρώπινα όντα – ακόμα και ως μέρος για κατασκήνωση και χαλάρωση. Οι πρωτόγονοι άνθρωποι, από την άλλη, έτειναν να βλέπουν τη φύση ως ουσιαδώς σημαντική. Σε πολλούς πολιτισμούς οι απαγορεύσεις αφορούσαν στην υπερβήρη ή στο κόψιμο των δέντρων. Οι ιθαγενείς της Αυστραλίας πίστευαν ότι ο πρωταρχικός τους σκοπός στο κοσμικό σχήμα των πραγμάτων ήταν να φροντίζουν τη γη, το οποίο σήμαινε να εκτελούν τελετές για την περιοδική ανανέωση των φυτικών και των ζωικών ειδών και του τοπίου του ίδιου. Η διαφορά στα αποτελέσματα ανάμεσα στην *ανθρωποκεντρική* και την *οικοκεντρική* κοσμοθεωρία είναι ανυπολόγιστη. Σήμερα, εμείς τα ανθρώπινα όντα – ενώ θεωρούμε τους εαυτούς μας ως το πιο έξυπνο είδος στον πλανήτη – είμαστε παγιδευμένοι στο πιο ηλίθιο εγχείρημα που θα μπορούσαμε να φαντασθούμε: στην καταστροφή του ίδιου του συστήματος φυσικής ζωής που μας στηρίζει. Αρκεί να αναφέρουμε εδώ ζητήματα όπως η τυπική μεταχείριση των ζώων μαζικής βιομηχανικής εκτροφής, την καταστροφή του εδάφους, η μόλυνση του αέρα και του νερού και η εξαφάνιση των άγριων ειδών, καθώς αυτοί οι τρόμοι είναι καλά καταγεγραμμένοι. Φαίνεται απίθανο αυτά να είχαν προκύψει άν δεν υπήρχε μια περιχαρακωμένη

και όλο και βαθύτερη τάση σκέψης που διαχωρίζει την ανθρωπότητα από το φυσικό της πλαίσιο και αρνείται την έμφυτη αξία της μη ανθρώπινης φύσης. Η ρίζα και η μεγέθυνση αυτής της τάσης να μεταχειριζόμαστε τη φύση ως αντικείμενο ξεχωριστό από τους εαυτούς μας μπορεί να εντοπισθεί στη *Νεολιθική επανάσταση*, και μέσω ποικίλων σταδίων εντατικοποίησης και γιγάντωσης του πολιτισμού. Κάποιος μπορεί επίσης να εντοπίσει την αντίαξη της τάσης αυτής από τον *πρωτογονισμό* στους πρώιμους *Ταοϊστές* έως τους σημερινούς βαθείς *οικολόγους*, *οικοφεμινιστές* και *υποστηρικτές της θεωρίας των βιοπεριοχών*.

Πώς παρηγορούμαστε για το χαμό της φύσης μας;

Πώς αναπληρώνουμε το χαμό του *πρωτόγονου τρόπου ζωής* μας; Η ψυχοθεραπεία, η άσκηση και τα προγράμματα διαίτης, οι βιομηχανίες διακοπών και διασκέδασης, και τα προγράμματα κοινωνικής ευημερίας έχουν καταστεί αναγκαία για το πολιτισμένο, *βιομηχανοποιημένο τρόπο ζωής* μας. Το συσσωρευμένο κόστος αυτών των ανταμειπτικών προσπαθειών είναι ευρύ: στις πιο πολλές περιπτώσεις είναι μόνο καταπραϊντικά. Η ιατρική κοινότητα μας λέει τώρα ότι η σύγχρονη διατροφή μας με φτωχά σε ίνες, πλούσια σε λίπη επεξεργασμένα τρόφιμα, είναι καταστροφική για την υγεία μας. Αλλά ποιο ακριβώς είναι το κόστος – σε όρους νοσοκομειακών κλινών, χειρουργείων, πρώιμων θανάτων κ.τ.λ.; Μια σκληρή, αλλά συντηρητική εκτίμηση μιλάει για δεκάδες δισεκατομμυρίων δολαρίων το χρόνο μονάχα στη Βόρεια Αμερική.

Στις προμετωπίδες των *κινήμάτων ευημερίας* βρίσκονται οι υπερασπιστές των φυσικών τροφών, των προγραμμάτων άσκησης (συμπεριλαμβανομένης της πεζοπορίας και της κατασκήνωσης), της βοτανολογίας, και άλλων θεραπειών που στοχεύουν συγκεκριμένα στο να φέρουν τα υπερπολιτισμένα άτομα σε επαφή με την έμφυτη πηγή της υγείας μέσα στα ίδια τους τα πιεσμένα και καταπιεσμένα σώματα.

Οι σύγχρονες προσεγγίσεις της ψυχολογίας στοχεύουν στην ανάκτηση χαμένων δόσεων της πρωτόγονης ψυχής διαμέσου εργασίας με το *«εσώτερο παιδί»*, μέσω του οποίου οι ενήλικοι παρηγορούνται για τις αποξενωμένες παιδικές τους ηλικίες· είτε με οπτικούς στόχους ανδρών ή γυναικών, μέσω των οποίων οι άνθρωποι αναζητούν την πρόσβαση στον *«άγριο άνδρα»* ή την *«άγρια γυναίκα»* μέσα τους.

Ολες αυτές οι φυσικές, ψυχολογικές, ακόμα και πνευματικής φύσεως προσπάθειες είναι χρήσιμα αντίδοτα για τη στενοχωρία του πολιτισμού. Θα πρέπει να αναρωτηθούμε, ωστόσο, αν θα ήταν καλύτερο απλά να σταματήσουμε να δημιουργούμε τα προβλήματα που αυτά τα προγράμματα και οι θεραπείες σκοπεύουν να διορθώσουν.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΠΡΗΞΕΙΣ

Δεν είναι ο πολιτισμός απλά η αναπόφευκτη έκφραση της εξελικτικής επιταγής όπως αυτή μεταφράζεται μέσω της ανθρώπινης κοινωνίας; Δεν είναι ο πριμιτιβισμός γι’ αυτόν το λόγο οπισθοδρομικός;

Εχουμε συνηθίσει να σκεφτόμαστε την ιστορία του δυτικού πολιτισμού ως μια αναπόφευκτη εξελικτική πρόοδο. Αλλά αυτό υπαγορεύει πως όλοι οι άνθρωποι του κόσμου που δεν ανέπτυξαν αυθόρμητα δικούς τους πολιτισμούς ήταν λιγότερο εξελιγμένοι από εμάς, ή απλά «πίσω». Δεν σκέφτονται έτσι όμως όλοι οι ανθρωπολόγοι που έχουν περάσει καιρό μαζί με τέτοιους ανθρώπους. Πράγματι, σύμφωνα με την *πολιτισμική υλιστική σχολή σκέψης*, αθρωμένη κυρίως από τον *Marvin Harris*, η κοινωνική αλλαγή στην κατεύθυνση της *τεχνολογικής καινοτομίας* και της *κοινωνικής διαστρωμάτωσης* τροφοδοτούνται όχι τόσο από κάποια έμφυτη εξελικτική ανάγκη, όσο από κρίσεις που προκαλούνται από τον υπερπληθυσμό και τη στέρωση των πόρων.

Δεν ήταν η πρωτόγονη ζωή απαίσια; Θα θέλαμε πραγματικά να επιστρέψουμε στο κυνήγι και στη συλλογή καρπών, ζώντας χωρίς τα σύγχρονα προνόμια και ανέσεις;

Η τοποθέτηση ενός αστικού ατόμου στη φύση χωρίς τα προνόμια και τις ανέσεις θα ήταν τόσο σκληρή όσο και η εγκατάλειψη ενός εξημερωμένου κατοικίδιου στο δρόμο. Ακόμα και εάν το ζώο επιβίωνε, θα ήταν αξιολύπητο. Και εμείς θα ήμασταν αξιολύπητοι επίσης, αν μας αποσπούσαν απότομα τα εφόδια του πολιτισμού μας. Παρ’ όλα αυτά, τα άγρια ξαδέρφια των υποθετικών ζώων συντροφιάς μας – είτε ενός παπαγάλου, είτε ενός κύνου ή ενός αιλουροειδούς – ζουν αρκετά χαρούμενα μακριά από τα σπίτια και το συσκευασμένο φαγητό για κατοικίδια και αντιστέκονται στις προσπάθειές μας να τα αιχμαλωτίσουμε και να τα εξημερώσουμε, όπως οι *πρωτόγονοι άνθρωποι* ζουν αρκετά χαρούμενα χωρίς τον πολιτισμό και συχνά αντιστέκονται στην επιβολή του. Ξεκάθαρα, τα ζώα (συμπεριλαμβανομένου και του ανθρώπου) μπορούν να υιοθετήσουν είτε άγριους είτε εξημερωμένους τρόπους ζωής με το πέρας διαφόρων γενεών, ενώ τα ενήλικα άτομα τείνουν να είναι λιγότερο ευπροσάρμοστα. Στα μάτια πολλών εκ των υπερασπιστών του, ο *πριμιτιβισμός* υπαγορεύει μια κατεύθυνση κοινωνικής αλλαγής μέσα στο χρόνο, ως αντιτιθέμενη σε μια άμεση, *όλα-ή-τίποτα* αλλαγή. Εμείς στο *βιομηχανικό κόσμο* έχουμε σταδιακά συνηθίσει σε ένα τρόπο ζωής που φαίνεται να μας οδηγεί σε ένα παγκόσμιο βιολογικό ολοκαύτωμα. Η ερώτηση είναι, οφείλουμε να επιλέξουμε την σταδιακή συνήθεια σε έναν άλλο τρόπο ζωής – έναν που θα συνδέει πιο επιτυχώς τους ανθρώπινους σκοπούς με τις οικολογικές επιταγές – ή να προσκολληθούμε στις τωρινές μας επιλογές μέχρι το πικρό τέλος;

Προφανώς, δε μπορούμε να γυρίσουμε πίσω το ρολόι. Μα, είμαστε σε ένα σημείο στην ιστορία, που όχι μόνο μπορούμε, αλλά πρέπει να επιλέξουμε και να διαλέξουμε από τα υπάρχοντα και περασμένα στοιχεία του ανθρώπινου πολιτισμού για να βρούμε εκείνα που είναι περισσότερο ανθρώπινα και βιώσιμα. Καθώς η νέα κουλτούρα που θα δημιουργήσουμε από αυτό δεν θα αντιπροσωπεύει απλά μια άμεση επιστροφή στην συλλογή άγριας τροφής, θα μπορούσε να αναπληρώσει μεγάλο μέρος της ελευθερίας, της

φυσικότητας και της ζωτικότητας που έχουμε ανταλλάξει για τα τεχνάσματα του πολιτισμού και θα μπορούσε να περιλαμβάνει νέες εκδόσεις πολιτισμικών μορφών με ρίζες στο απόμακρο παρελθόν της ανθρωπότητας. Δεν χρειάζεται να μιμηθούμε δουλοπρεπώς το παρελθόν: μπορούμε, αντίθετα, να εμπνευσθούμε από τα καλύτερα παραδείγματα της ανθρώπινης προσαρμογής, παλιάς και τωρινής. Αντί «επιστροφής», πρέπει να σκεφθούμε αυτήν τη διαδικασία ως «επιστροφή στο σωστό δρόμο».

Δεν έχουμε αποκτήσει σημαντικές γνώσεις και ικανότητες μέσω του πολιτισμού; Δε θα ήταν χαζό και κοντόφθαλμο να απαρνηθούμε αυτές τις προόδους;

Αν τα ανθρώπινα όντα είναι ως επί το πλείστον καλά, κοινωνικά και δημιουργικά από τη φύση τους, είναι αναπόφευκτο το γεγονός ότι πολλά από όσα έχουμε κάνει στη διαδικασία ανάπτυξης του πολιτισμού αξίζει να τα διατηρήσουμε, ακόμα κι άν η προσπάθεια ως όλον λοξοδρόμησε. Αλλά πώς αποφασίζουμε τί πρέπει να κρατήσουμε; Προφανώς, πρέπει να συμφωνήσουμε σε κάποια κριτήρια. Θα πρότεινα πως το πρώτο κριτήριο μας πρέπει να είναι η *οικολογική βιωσιμότητα*. Ποιές δραστηριότητες μπορούν να συνεχισθούν διαμέσου πολλών γενεών με ελάχιστο περιβαλλοντικό κόστος; Ενα δεύτερο κριτήριο ίσως να ήταν το τί είδους δραστηριότητες προωθούν – παρά υποβαθμίζουν – την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και ελευθερία.

Αν τα ανθρώπινα όντα είναι εκ φύσεως καλά, τότε γιατί κάναμε το λάθος να δημιουργήσουμε πολιισμό; Αυτές οι δύο προτάσεις (τα ανθρώπινα όντα είναι καλά, ο πολιτισμός είναι κακός) δεν είναι αντιφατικές;

Μόνο άν ληφθούν ως απόλυτες. Η ανθρώπινη φύση είναι εύπλαστη, οι ποιότητές της αλλάζουν κατά κάποιο τρόπο σύμφωνα με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Επιπρόσθετα, η ανθρωπότητα δεν είναι ένα κλειστό σύστημα. Υπάρχουμε μέσα σ’ ένα φυσικό κόσμο που είναι, ως ολότητα, «καλός», μα είναι υποκείμενο σπάνιων καταστροφών. Ίσως οι αρχικές φάσεις του πολιτισμού να ήταν η τραυματική αντίδραση της ανθρωπότητας στους φοβερούς παγκόσμιους κατακλυσμούς που συνόδευαν και ακολούθησαν το τέλος του *Πλειστόκαινου*. Η βασιλεία και ο πόλεμος μπορεί να προέκυψαν ως στρατηγικές επιβίωσης. Τότε, ίσως ο ίδιος ο πολιτισμός να έγινε ένας μηχανισμός για τον επανατραυματισμό κάθε νέας γενιάς, διατηρώντας και αναπαράγοντας έτσι την ίδια την ψυχοκοινωνική του βάση.

Ποιές πρακτικές προτάσεις για το μέλλον πηγάζουν από τον πριμιτιβισμό; Δεν μπορούμε να επαναστραφούμε όλοι στη συλλογή και στο κυνήγι σήμερα επειδή είμαστε απλά πάρα πολλοί. Μπορεί ο πριμιτιβισμός να προσφέρει ένα πρακτικό σχέδιο για να ζήσουμε;

Καμία φιλοσοφία ή *«-ισμός»* δεν είναι μια μαγική φόρμουλα για τη λύση όλων των ανθρώπινων προβλημάτων. Ο *πριμιτιβισμός* δεν προσφέρει εύκολες απαντήσεις, μα προτείνει μια εναλλακτική κατεύθυνση ή σύνολο αξιών. Για πολλούς αιώνες, ο πολιτισμός ταξιδεύει προς την κατεύθυνση της *τεχνητότητας*, του *ελέγχου* και της *κυριαρχίας*. Ο *πριμιτιβισμός* μας λέει ότι υπάρχει ένα έμφυτο όριο στη συνεχή μας κίνησης προς αυτή την κατεύθυνση, και ότι σε κάποιο σημείο πρέπει να αρχίσουμε να επιλέγουμε την επαναφορά μας στη φύση. Ο στόχος μιας *πριμιτιβιστικής κριτικής του πολιτισμού* δεν είναι απαραίτητα να επιμείνει σε μια απόλυτη απόρριψη κάθε τυπικής της σύγχρονης ζωής, μα να βοηθήσει στη διαπότιση θεμάτων, έτσι ώστε να μπορούμε να καταλάβουμε καλύτερα τις ανταλλαγές που κάνουμε τώρα, να βαθύνει τη διαδικασία του επανασυμβιβασμού των κερδών μας και της φύσης – και συνεπώς να συμβάλλει στον επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών συμβολαίων της κοινωνίας μας.

ΚΑΠΟΙΕΣ ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Σε κάθε συζήτηση για τον *πριμιτιβισμό* πρέπει να έχουμε στο νου μας το «καλό» πρόσωπο του πολιτισμού – αυτό που χαρακτηρίζεται, σύμφωνα με τα λόγια του *Λούις Μάμφορντ*, από *«...την εφεύρεση και τη διατήρηση των καταγεγραμμένων αρχείων, τη μεγέθυνση των οπτικών και μουσικών τεχνών, την προσπάθεια διεύρυνσης του κύκλου τηλεπικοινωνίας και οικονομικής επικοινωνίας πολύ πιο πέρα από το εύρος της όποιας τοπικής κοινότητας· τελικά, τον σκοπό να γίνουν προσιτές σε όλους (τους ανθρώπους) οι ανακαλύψεις και οι εφευρέσεις και οι δημιουργίες, οι δουλειές της τέχνης και της σκέψης, οι αξίες και οι σκοποί που κάθε μεμονωμένη ομάδα έχει ανακαλύψει»*.

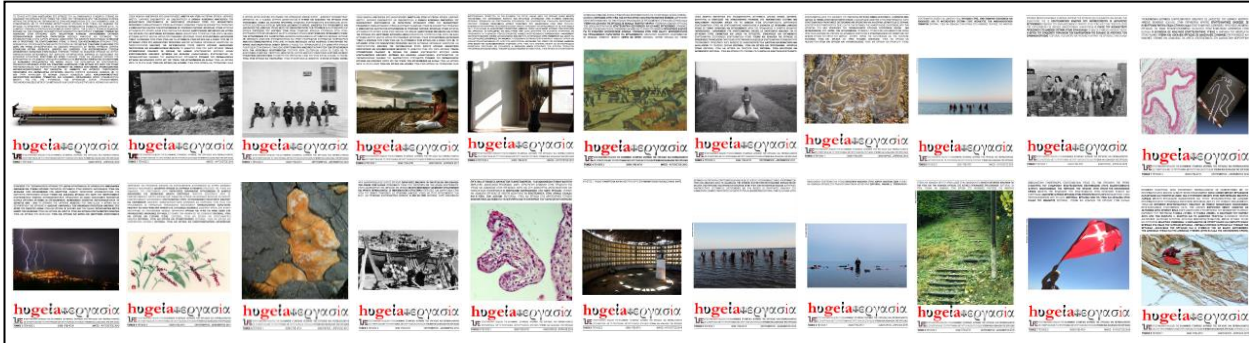
Ο πολιτισμός δεν φέρνει μόνο προνόμια, αλλά επίσης την ευκαιρία να σκεφθείς όπως σκέφθηκε ο *Πλάτωνας* ή ο *Θωρώ*, να ταξιδέψεις σε μακρινά μέρη και να ζήσεις υπό την προστασία ενός νομικού συστήματος που εγγυάται συγκεκριμένα δικαιώματα. Πώς θα μπορούσαμε να αρνηθούμε την αξία αυτών των πραγμάτων; Φυσικά, θα θέλαμε να τα έχουμε όλα: θα θέλαμε να διατηρήσουμε τα κεκτημένα οφέλη του πολιτισμού περιορίζοντας την καταστροφικότητά του. Μα δεν έχουμε βρει ακόμα ένα τρόπο να το κάνουμε. Και δεν πρόκειται να το βρούμε ενώ αρνούμαστε αυτά που έχουμε αφήσει πίσω μας και τις επιπτώσεις από όσα κάνουμε τώρα. Παρόλο που προτρέπω να είμαστε κριτικοί απέναντι στον πολιτισμό, δεν προτείνω πως είμαστε σε θέση τώρα να του αποδώσουμε μια τελική κρίση. Είναι ολότελα πιθανό πως στεκόμαστε στο κατώφλι μιας πολιτισμικής μετάλλαξης προς έναν τρόπο ζωής, που θα χαρακτηρίζεται από σχετικά υψηλότερο βαθμό ευχαρίστησης, δημιουργικότητας, δικαιοσύνης και βιωσιμότητας σε σχέση με όσα ίσχυαν σε κάποια ανθρώπινη κοινωνία έως τώρα. Αν είμαστε σε θέση να ακολουθήσουμε αυτήν τη μετάλλαξη μέχρι το πέρας της, και άν αποκαλέσουμε το αποτέλεσμα της «πολιτισμό», τότε σίγουρα θα μπορούμε να ανακηρύζουμε τον πολιτισμό ως μια πασιφανή επιτυχία.

^{*} Το κείμενο αποτελεί μετάφραση από την ιστοσελίδα primitivism.com άρθρου του *R. Heinberg* με τίτλο «The Primitivist Critique Of Civilization», που αναρτήθηκε το 1995.

ΕΡΓΑΣΙΑ@ΗΥΓΕΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΥΓΙΕΙΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ Δ.Π.Θ. ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΥΓΙΕΙΝΗ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Εκδότης (Υπεύθυνος σύμφωνα με το Νόμο): Θ.Κ. Κωνσταντινίδης <tconstan@med.duth.gr> Ειδικός Ιατρός Εργασίας, Καθηγητής Τμήματος Ιατρικής Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης
Διεύθυνση: Εργαστήριο Υγιεινής και Προστασίας Περιβάλλοντος, Συγκρότημα Προκλινικών Εργαστηρίων Ιατρικής Δ.Π.Θ., Πανεπιστημιούπολη, Δραγάνα, Αλεξανδρούπολη 68100
Αίθουσα Γ.Α. Σταθόπουλου Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Υγιεινή και Ασφάλεια της Εργασίας, Ισόγειο Βιβλιοθήκης Τμήματος Ιατρικής Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης Πανεπιστημιούπολη, Δραγάνα, Αλεξανδρούπολη 68100, Τηλέφωνα: 2551030521, 6938909510

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΕΛ.Ε.ΓΕ.ΙΑ. Κ. ΜΠΟΔΟΣΑΚΗ - ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΜΕΡΚΟΥΡΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΥΓΕΙΑΣ Κ. Α. ΞΑΝΘΟ

Σε επιστολή που στάλθηκε στις 02.02.2018 προς τον Υπουργό Υγείας κ. Ανδρέα Ξανθό και κοινοποιήθηκε προς τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Υγείας κ. Γεώργιο Γιαννόπουλο, ο Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας Γενικής/Οικογενειακής Ιατρικής (ΕΛ.Ε.ΓΕ.ΙΑ.) κ. Μποδοσάκης - Πρόδρομος Μερκούρης αναφέρει:

«Κύριε Υπουργέ, μετά από την πρόσκλησή σας, για την οποία σας ευχαριστώ πολύ, ήρθα προχθές στην εκδήλωση για τα 100 χρόνια του Υπουργείου Υγείας. Πρέπει να σας πω εξ αρχής ότι κατέβηκα στην Αθήνα και έφυγα αυθημερόν μόνο γι' αυτόν τον λόγο. Βλέπετε, υπάρχει για μένα πραγματική συναισθηματική φόρτιση, επειδή τα τελευταία 40 χρόνια η ζωή μου είναι κυριολεκτικά συνυφασμένη με το Υπουργείο Υγείας. Είχα και έχω φιλίες με πολλά στελέχη του και γνώρισα προσωπικά όλους ανεξαίρετως τους Υπουργούς, από τον αείμνηστο Σ. Δοξιάδη μέχρι εσάς, πολλοί μάλιστα με τίμησαν με την φιλία τους. Η συνεργασία τους με τους φορείς που εκπροσώπησα ήταν πάντα δεδομένη, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι δεν υπήρξαν πολλές – και κάποτε έντονες – διαφορές απόψεων.

Με αλγεινή έκπληξη παρατήρησα ότι τα Κέντρα Υγείας, αυτή η μεγάλη προσπάθεια στην κατεύθυνση της ολοκληρωμένης Π.Φ.Υ. ιδιαίτερα στην παραμελημένη Ελληνική επαρχία, δεν αναφέρθηκαν ούτε καν σαν όρος, τόσο στις ομιλίες όσο και στο Λεύκωμα και αποφάσισα να σας απευθύνω αυτήν την επιστολή. Αρχικά επιτρέψτε μου να σας περιγράψω ένα συμβάν του 1989. Την προηγούμενη χρονιά είχα αναλάβει, με ομόφωνη ψηφοφορία του Σ.Κ.Ε.Ι.Ο.Π.Ν.Ι., την θέση του Διευθυντού στο Κ.Υ. Νέας Μαδύτου και το 1989, μετά από πρόταση του Π.Ο.Υ. και σχετική απόφαση του Υπουργού Υγείας, ορίσθηκα *Focal Point Coordinator* του Προγράμματος του Π.Ο.Υ. για τα τρία Κέντρα Υγείας - Πιλότους (Νέας Μαδύτου, Σπηλίου και Σπάτων). Τον Σεπτέμβριο λοιπόν του 1989 με επισκέφθηκε στο Κ.Υ. Νέας Μαδύτου, ερχόμενη από τις Η.Π.Α. η Dr. *Marie Farrel*, Consultant του Π.Ο.Υ. προκειμένου να ενημερωθεί για την κατάσταση της Π.Φ.Υ. στην Ελλάδα. Αφού την ξενάγησα στο Κέντρο Υγείας, της περιέγραψα την λειτουργία του και της εξήγησα ότι από το 1986 έως το 1988 δημιουργήθηκαν 163 τέτοιες δομές με καλή διασπορά σε όλη την Ελλάδα. Κατά την παρουσίασή μου όμως αυτήν, αντιλήφθηκα ότι η κ. *Farrel* δεν πειθόταν για τις περιγραφές μου, έτσι λοιπόν την οδήγησα με το αυτοκίνητό μου στα παρακείμενα Κ.Υ. Σοχού και Ζαγκλιβερίου, συνέχισα στα Κ.Υ. Λαγκαδά και Χαλάστρας και όταν φθάσαμε τέλος στο Κ.Υ. Θέρμης, της έδειξα στον χάρτη όλα τα Κέντρα Υγείας που λειτουργούσαν τότε και την ρώτησα ποιο επιλέγει να επισκεφθούμε στην συνέχεια. Η κ. *Farrel* έμεινε πραγματικά εμβρόντητη και θυμάμαι ακριβώς την αντίδρασή της. Είπε: «Πώς τα καταφέρατε; Τέτοιο πράγμα δεν έγινε ποτέ και σε κανένα άλλο μέρος του κόσμου!».

Αν με ρωτούσε κανείς ποιο είναι το μεγαλύτερο θεσμικό γεγονός στον τομέα της Υγείας τα τελευταία 40 χρόνια θα του έλεγα ότι

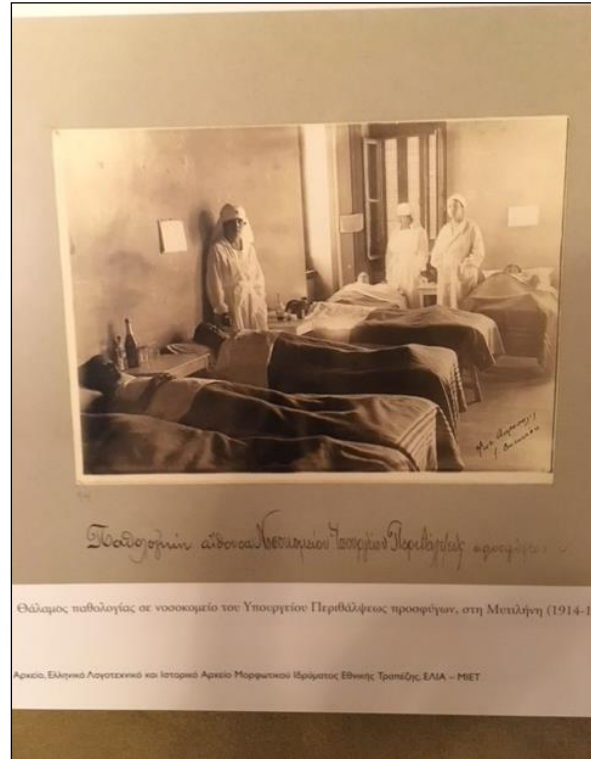
είναι η εγκαθίδρυση της ειδικότητας της Γενικής/Οικογενειακής Ιατρικής και η “παραγωγή” 3.700 ικανών ιατρών αυτής της μη-ειδικότητας. Φυσικά χαμογέλατε τώρα για την μεροληψία μου και ίσως έχετε δίκαιο. Όμως, με κάθε βεβαιότητα, το μεγαλύτερο επίτευγμα των τελευταίων 40 ετών είναι η δομή εκ θεμελίων 163 υπέροχων νέων μονάδων Π.Φ.Υ., ο εξοπλισμός τους και η στελέχωσή τους και, όλα αυτά, σε δύο μόλις χρόνια, από το 1986 έως το 1988. Είχα και έχω πολλά να πω αναφορικά με βελτιώσεις στην λειτουργία των Κέντρων Υγείας, όμως αυτό δεν αλλάζει το γεγονός ότι ο πληθυσμός της Ελληνικής επαρχίας, ο εγκαταλελειμμένος πληθυσμός, που χρόνια έλεγε το “πούλα το βόδι και κατέβα στην πόλη” σχεδόν για όλα τα προβλήματα υγείας του, βρήκε για πρώτη φορά κοντά του ειδικούς γιατρούς σε 24ωρη βάση, βρήκε οδοντιάτρους (πραγματική χλιδή για την εποχή στην επαρχία), βρήκε Μικροβιολογικό και Ακτινολογικό Εργαστήριο. Νομίζετε ότι τα έχουν ξεχάσει;

Πήρα λοιπόν το *Λεύκωμα*, που μου έδωσαν στην είσοδο, άκουσα στην συνέχεια τον κ. *Δραγασάκη*, τον κ. *Καφετζή* και τέλος εσάς και με έκπληξη διαπίστωσα ότι αν ήμουν κάποιος αλλοδαπός ή κάποιος πολύ νέος Έλληνας αστός θα δημιουργούσα την πεποίθηση ότι η Ελλάδα δεν είχε ποτέ Κέντρα Υγείας.

Πουθενά δεν αναφέρθηκε καν ο θεσμός και οι δομές. Μόνο ανάμεσα στις πάμπολες φωτογραφίες Υπουργών, εγγράφων, ιστορικών στελεχών, επιτευγμάτων του αντιφυματικού και ανθελονοσιακού αγώνα, της Ε.Σ.Δ.Υ., του *Καζαντζάκη* και του *Καρυωτάκη* (ως υπαλλήλων του Υπουργείου), παραχωμένο ανάμεσα σε μια δωδεκάδα φωτογραφίες νοσοκομείων, γνώρισα ένα Κέντρο Υγείας, που θα έλεγε κανείς πως μήπκε εκεί κατά λάθος γιατί καμιά αναφορά σχετική δεν γίνεται στα κείμενα.

Κύριε Υπουργέ, δεν έχω καμιάν επιθυμία να αντιδικήσω, όσο πιο καλοπροαίρετα γίνεται, σας δηλώνω ότι η παράλειψη αυτή – έτσι θα την αποκαλέσω – είναι μεγάλη, κραυγαλέα μεγάλη και η απορία μου, όταν γνωρίζω ότι και εσείς ο ίδιος ξεκινήσατε σαν ένας από εμάς, τους γιατρούς των Κέντρων Υγείας, γίνεται απογοήτευση...

Υ.Γ. Μια διόρθωση: Ο θεσμός του *Αγροτικού γιατρού* δεν καθιερώθηκε βέβαια το 1968, όπως διαβάζω στο *Λεύκωμα*, αλλά το 1955 με το Β.Δ. 3487/55 και η θητεία δεν ήταν διμηνιαία αλλά διετής αρχικά και στην συνέχεια – όπως και μέχρι σήμερα ισχύει – μονοετής. Ο κ. *Γιαννόπουλος* νομίζω ότι μπορεί να σας το βεβαιώσει».

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΖΕΤΑΙ ΤΟ 3ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΦΑΡΜΑΚΟΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ